

Granindtægten modsvares af granindkøb plus arbejds løn, og man bør vel også skele til, hvad det koster at fjerne granen igen om foråret, selv om dette for mange kirkegårdes vedkommende føres på renholdelseskontoen.

Til udgiftsiden for *graves gravning og tilfyldning* må man udover arbejds lønnen og redskabsforbrug regne med indkøb af afstivningsmateriale, ladbrædder og bomme, nedfiringstove m. m.

Endvidere må man tillægge en vis procentdel af udgiften til hver af de konti, der ikke har nogen direkte indtægts side såsom administration, kontorhold, brændsel, kørsel og pensionen ikke at forglemme.

Når råbalancen således er gjort op, kan man danne sig et skøn over, om taxterne for det kommende år skal sættes op, eller man kan fortsætte med de samme takster et år endnu på opkrævningerne, der står for at skulle sendes ud lige efter nytår.

Foruden den økonomiske status bør man også foretage opgørelse over *bortfæstningen* af nye gravsteder af enhver slags i det forløbne år for at være sikker på stadig at have salgbare grave parat, eller i modsat fald, hvis man da ellers har ledige arealer, at foretage den nødvendige udstykning med anlæg af gange og afløkning af gravene.

Også kirkegårdens *plantebestand* til anlæg af grave bør optælles nu, og det hvad enten man selv har planteskole el-

ler indkøber sit forbrug eller (hvad der måske er almindeligst) kombinerer disse muligheder. For at få et brugbart facit kræves, at man stadig har ført regnskab over færdige planter i planteskolen og over diverse indkøb, så man kan se, hvad der er brugt. Det vil gerne vise sig, at forbruget svinger noget fra år til år på de forskellige plantearter, det være sig hækplanter, indfatningsbuxbom eller diverse stedsegrønne træer, så det gælder om at have fingeren på pulsen og skønne, hvad tiden kræver og hvad man derfor skal lægge vægt på i den nærmeste fremtid.

Kirkegårdslederen kan dog selv få indflydelse på planteudvalget og efterspørgselen, f. eks. ved på passende sted at anlægge *mønstergrave* med nye ideer og ved i udstillingen af de forskellige planter ved kontoret at sætte nye planter i stedet for stadig at sælge *Chamæcyparis obtusa nana* og diverse *juniperussorter*. Hvad om man prøvede med nogle af de mange nye sorter af mindre *rhododendron* og *azalea*, af *hortensia* og med blomstrende *stauder* med moderat vækst og pæne blade som f. eks. *iris*, *kniphofia* og *yucca*? Også rosensortimentet trænger mange steder til fornyelse. Der køres stadig på de gamle sorter, skønt der hvert år kommer mange nye og bedre på markedet. Afveksling fryder og fremmer omsætningen, og begge dele er velkomment på en kirkegård, så længe det i indledningen omtalte ideal er utopisk.

Forslag til ny fællesgrav på Bispebjerg kirkegård

Kirkegårdsinspektør, cand. hort. E. Manniche

I *England* bruger man som bekendt i udstrakt grad at sprede asken ud over et græstæppe i de såkaldte „*Gardens of Remembrance*“ (jvnf. V. K. XVIII s. 26—28), og selv om man her i Danmark ikke har ment at kunne gå ind for denne form, så har vi gennem vore *fællesgrave* (se

V. K. XII s. 29—32), hvor asken blandes direkte med jorden, dog fundet frem til en form for askeanbringelse, der samtidig med, at den i sin idé er beslægtet med den i England foretrukne fremgangsmåde, er forenelig med dansk tankegang. Mennekets jordiske rester er ved at blandes

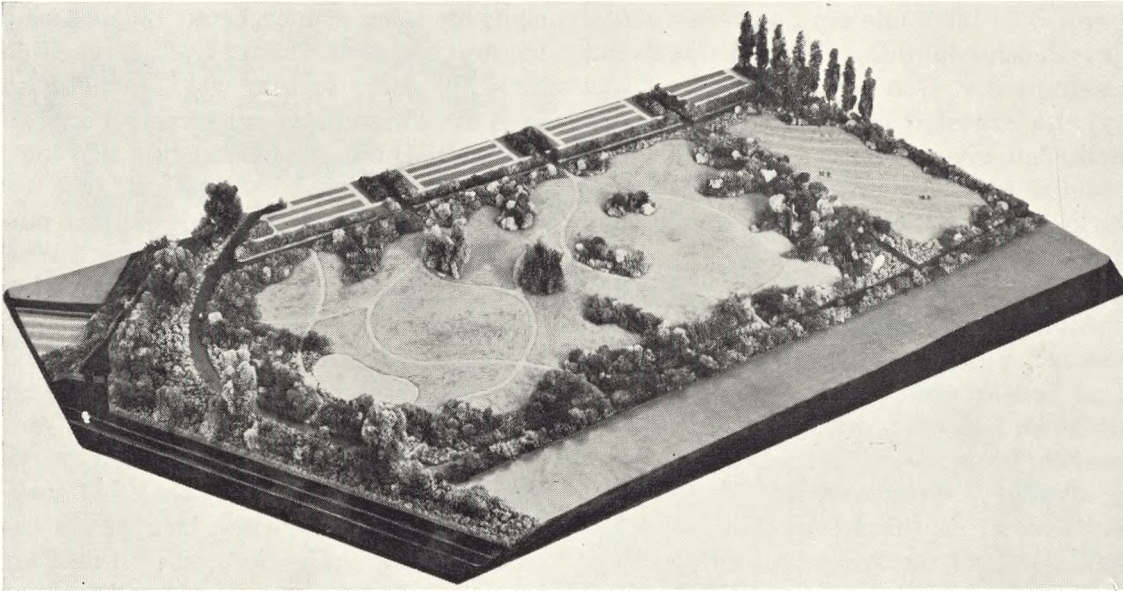

Fig. 105.
 Undergartner,
 cand. hort.
 Bjørn Winther-Jensen:
 Model af den projek-
 terede askedal på
 Bispebjerg kirkegård.
 Foto: Carrebye.

med jorden vendt tilbage til naturen, og det biologiske kredsløb er afsluttet.

Som det vel var naturligt, blev Danmarks første fællesgrav (under navnet „De Ukendtes Grav“) anlagt på *Bispebjerg kirkegård* i København, — dér hvor krematoriet var beliggende. Senere er anlæget udvidet og omfatter nu ca. 1100 m². Indvielsen af denne første fællesgrav fandt sted i året 1926, og fra en beskeden start med nedsættelse af 4 asker det første år er man i året 1954/55 oppe på et antal af 1109 asker eller godt 29 % af de i Bispebjerg krematorium i samme tidsrum foretagne brændinger. Navnlige i den sidste halve snes år er antallet steget stærkt, og der er i øjeblikket ikke noget, der tyder på, at tendensen i denne retning skulle ophøre.

Den stærke benyttelse af fællesgraven har bevirket, at denne om få år (efter en foretaget sandsynlighedsberegning allerede i 1960) vil være helt belagt, hvorfor et nyt areal til dette brug må være til rådighed inden den tid. Bispebjerg kirkegård har derfor ladet udarbejde en *plan til en ny fællesgrav*.

Denne opgave har været meget interessant at arbejde med, idet jo fællesgraven

i sin anlægsform bryder fuldstændigt med den traditionelle kirkegårdsudformning med dens mangfoldighed af indhegnede gravsteder, monumenter og gange. Nedsættelsen af askerne sker i fællesgravèn, uden at de pårørende får at vide, hvor den har fundet sted, og der kan som følge

Fig. 106.
 Nuværende fællesgrav
 på Bispebjerg kirkegård
 med mindesøjle af
 arkitekt, m. a. a.
 Holger Jacobsen.
 Foto: Carrebye.

heraf *ikke* blive tale om nogen *individuel* gravstedsbeplantning eller anbringelse af monumenter. Den omstændighed, at det enkelte gravsted er opløst til fordel for helheden, giver mulighed for at skabe det æstetisk ideelle, nemlig den landskabelige kirkegårds frie og ubundne anlæg med åbne græsarealer, fritstående hjemlige træer og smukke busketter.

Anlægget, der omfatter ca. 1,5 hektar, tænkes udført på et areal af planteskolens jorder, som skråner ned mod den idylliske *Utterslev mose*. For at opnå en ønsket bevægelse i terrænet er nogen jordflytning nødvendig, men dette arbejde lettes af de tilstedeværende højdeforhold. De kraftige busketplantninger, som går rundt om hele arealet, vil med tiden give både en rumvirkning og en følelse af intimitet, så de efterlevende i fredfyldte omgivelser kan dvæle en stund i minderne om deres kære. Ad de naturligt

slyngede stier, der er tænkt lagt i gamle brosten, føres man rundt til de forskellige bænkepladser, og der er i forbindelse med et fællesmonument foreslået indrettet en fliseplads til henlægning af blomster.

Arealets øverst beliggende del (et område på ca. 2.850 m²) er ved en gennemgående vej, som nødvendiggøres af kirkegårdens øvrige vejføring, adskilt fra selve fællesgraven. Her tænkes indrettet en *urnehave*, som i sin udformning danner en overgangsform til fællesgravens rent landskabelige parkstil. De enkelte grave behæftes med servitutter, således at gravstedsrammerne udviskes. Den fælles bevoksning skal være græs, og (om ønskes) kan der anbringes en natursten og måske et blomsterbed. Alle gravene vender front den samme vej, og de lave støttemure, som udføres i gamle brosten, følger terrænets højdekurver.

Tre svenska kyrkogårdsplaner från 1950-talet

Trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén

Planerna avse utvidgning av större landskyrkogårdar. *Nor* och *Grums* äro belägna i Värmland och *Ström* i Jämtland.

Plan till *Nors* kyrkogård ritades 1953. Anläggningsarbetet pågår f. n. och kyrkogården beräknas vara färdig 1956.

För *Grums* kyrkogård upprättades förslaget 1954 och vissa förberedande jordavschaktningsarbeten ha påbörjats. Den kommer att utföras i flera etapper.

Ströms kyrkogårdsplan är upprättad 1955.

Nedanstående detaljuppgifter om kyrkogårdarna utgöra delar av de beskrivningar, vilka följa planerna och arbetsprogrammen för fastställelse hos resp. myndigheter.

Grums kyrkogård

Utvidgningsförslaget omfattar ett område av ca 23.000 kvm, beläget söder, väster och norr om gamla kyrkogården. Området bereder plats för över 3.000 kistgravar, och omkring 500 urngravar (se fig. 109).

Utvidgningsområdet, som utgöres av lerjord med svagt fall skall utfyllas i nivå med gamla kyrkogårdens södra och västra mur, vilket innebär ett fyllnadsdjup av närmare 2 m. Från gamla kyrkogårdens sydöstra murhorn utbygges stödmur utmed hela sydöstra sidan samt utmed södra sidan. Mot väster och norr anlägges grässlånter med gränshäck. Et bergigt området söder om gamla kyrkogården utnyttjas för urngravkvarter. En 3 m bred körbar gång leder från ett grindparti i sydöstra sidan i en vid båglinje fram väster om gamla kyrkogården, där den följer parallellt med denna i nordlig riktning och sedermera avviker i nordöstlig riktning till ett grindparti mot landsvägen längst i norr. En körbar större infart anlägges rakt väster om huvudinfarten till parkeringsplatsen norr om gamla kyrkogården.

Vidare förenas det nya området med gamla kyrkogården genom att gången rakt åt söder från kyrkbacken leder ut mot en samlingsplats med en brunn som centrum. Även östra gången leder ut till